

Էլեն Մարգարյան

*Փարիզի Պանթեոն-Ասասա համալսարանի Մարդու իրավունքներ և միջազգային արդարադատություն մագիստրոսական ծրագրի ուսանող,
Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետի
մագիստրոս*

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆՅԱՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐՈՎ¹

Համառոտագիր

Հոդվածում ուսումնասիրվել է պետական պաշտոնյաների/հանրային ծառայողների կողմից իրենց պաշտոնական գործունեության հետ կապված վեճերով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան ներկայացվող գանգատների կապակցությամբ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կիրառելիության հիմնախնդիրը:

Եթե եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի նախնական փուլում արդար դատաքննության իրավունքը երաշխավորող 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը հանրային բնույթ կրող վեճերի նկատմամբ խիստ սահմանափակ էր, դատարանի հետագա դիրքորոշումը ցույց է տալիս Կոնվենցիայով երաշխավորվող իրավունքներից օգտվելու հավասարության սկզբունքի՝ որոշակի բացառություններով պահպանումը պետության իրավասության տակ գտնվող բոլոր անձանց համար՝ անկախ նրանց կարգավիճակից:

Ներկայացված հարցի արդիականությունը և հետաքրքրությունը պայմանավորված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան ներկայացվող մեծաքանակ գանգատներով, որոնք վերաբերում են, օրինակ, ոստիկանության կամ զինված ուժերում ծառայություն իրականացնող անձանց աշխատանքային հարաբերություններին: Վերջին տարիներին հատկապես մեծ հետաքրքրություն է ձեռք բերել դատավորների կողմից իրենց լիազորությունների դադարեցման գործերով Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի շրջանակներում ներկայացված գանգատների ընդունելիության հարցը, որին պատասխանելու համար հոդվածում ուսումնասիրվել է հարցին առնչվող ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի ամբողջությունը՝ սկսած դրա վերաբերյալ առաջին որոշումներից մինչև Գյուլումյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի գործով վերջերս կայացված որոշումը:

¹ Հոդվածը ներկայացվել է 05.05.2025թ., գրախոսվել է 01.06.2025թ.:

Հիմնաբառեր– արդար դատաքննության իրավունք, Էսքելինենի թեստ, պետական ծառայության հետ կապված վեճեր, Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունք:

Ներածություն

Արդար դատաքննության իրավունքը, որը երաշխավորված է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ նաև՝ ՄԻԵԿ կամ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածով, իրավունքի գերակայության անկյունաքարերից մեկն է: Միևնույն ժամանակ, պետական պաշտոնյաների/հանրային ծառայողների (այդ թվում՝ դատավորների) նշանակման, անձեռնմխելիության և անփոփոխելիության վերաբերյալ վեճերը ոչ միշտ են ընկնում ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի կիրառության տակ: Բանն այն է, որ ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքը վերաբերում է միայն «քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների» կամ «քրեական մեղադրանքի» կապակցությամբ ծագող վեճերին, իսկ պետական պաշտոնյաների կողմից ծառայության անցնելու, այն դադարեցնելու և դրա հետ կապված այլ գործերը դասական իմաստով քաղաքացիական բնույթի իրավունքների ծագման հիմք չեն հանդիսանում: Այս կապակցությամբ ՄԻԵԿ տեքստում որևէ կոնկրետ նշում չլինելու պայմաններում Եվրոպական դատարանն իր կողմից ձևավորված դատական պրակտիկայում է առանձնացրել այն դեպքերը, երբ պետական պաշտոնյան/հանրային ծառայողը կարող է գանգատ ներկայացնել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի հիման վրա՝ իր «քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների» վերաբերյալ գործերով արդար դատաքննության իրավունքի ենթադրյալ խախտման համատեքստում:

Եվրոպական դատարանի կողմից արդար դատաքննության իրավունքի սահմանափակ կիրառման նախնական պրակտիկան հանրային ծառայողների վերաբերյալ գործերով

Եվրոպական դատարանն իր նախադեպային իրավունքի վաղ փուլում մեկնաբանել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիության բացառումը որոշակի խմբի վեճերի նկատմամբ²: Այսպես, որպեսզի անձը կարողանա Եվրոպական դատարանի առջև վկայակոչել 6-րդ հոդվածի խախտում՝ քաղաքացիական ասպեկտով, պետք է առկա լինի իրավունքի վերաբերյալ իրական վեճ, որը կարող է վերաբերել ինչպես իրավունքի գոյությանը, այնպես էլ դրա շրջանակին կամ իրացման եղանակին³: Բացի այդ, քննարկվող իրավունքը պետք է լինի քաղաքացիական բնույթի: *Glaserapp ընդդեմ Գերմանիայի* վերաբերյալ գործով Եվրոպական դատարանը, արձանագրելով Կոնվենցիայում և դրա արձանագրություններում հանրային ծառայության անցնելու իրավունքի բացակայությունը, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կիրառման շրջանակներից բացառել է հանրային

² Խոսքը Եվրոպական դատարանի՝ *ratione materiae* իրավասության բացակայության մասին է, որը Դատարանը քննարկում է գանգատի ընդունելիության հարցի շրջանակներում:

³ *Pudas ընդդեմ Շվեդիայի*, 27 հոկտեմբերի 1987թ., գանգատ n° 10426/83, § 31:

ծառայողների/պետական պաշտոնյաների կողմից աշխատանքի անցնելու, դրա իրականացման և դրանից ազատման վերաբերյալ գործերը⁴: Այսինքն, իրավունքի՝ քաղաքացիական բնույթ ունենալու հանգամանքը Եվրոպական դատարանը գնահատում էր՝ ելնելով խնդրո առարկա իրավունքի բնույթից՝ չսահմանափակվելով ներպետական օրենսդրությամբ դրան տրված կոնկրետ գնահատականով, այլ կերպ ասած՝ առանցքային նշանակություն ունեւ ոչ թե վեճի՝ ներպետական իրավունքում հանրային կամ մասնավոր դիտարկվելու հանգամանքը, այլ այդ իրավունքով դրան տրված բովանդակությունը և առաջացող հետևանքները⁵: Օրինակ, *Feldbrugge ընդդեմ Նիդերլանդների* վերաբերյալ գործով կայացված որոշմամբ Եվրոպական դատարանը եզրահանգել է, որ չնայած հանրային ծառայողների՝ առողջության ապահովագրության իրավունքը ներպետական օրենսդրությամբ դիտարկվում է որպես հանրային, այն ունի սուբյեկտիվ և գույքային բնույթ, ուստի առավելապես նման է քաղաքացիական բնույթի իրավունքներին⁶:

Վերոնշյալ վերլուծությունների լույսի ներքո՝ Եվրոպական դատարանը ճանաչել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ի մասի կիրառելիությունը գույքային բնույթ կրող վեճերի նկատմամբ: Օրինակ, *Francesco Lombardo ընդդեմ Իտալիայի* գործով կայացված վճռում Եվրոպական դատարանը գտել է, որ հանրային ծառայողի կենսաթոշակի իրավունքը քաղաքացիական բնույթի է, քանի որ տվյալ դեպքում պետությունը նման է մասնավոր իրավունքով կարգավորվող աշխատանքային իրավահարաբերության կողմ հանդիսացող գործատուի⁷: Հետևաբար, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը կիրառելի է բոլոր այն դեպքերում, երբ պետության պարտավորությանը համապատասխանում է հանրային ծառայողի որևէ գույքային իրավունք, որը չի վերաբերում ո՛չ հանրային ծառայության անցնելուն, ո՛չ դրա իրականացմանը, այսինքն՝ Եվրոպական դատարանը հստակ տարանջատում է այն վեճերը, որոնք ունեն բացառապես գույքային բնույթ՝ հանրային ծառայության անցնելու հետ կապված հանրային բնույթի վեճերից, ինչպիսիք են, օրինակ, հանրային ծառայության որևէ պաշտոնի նշանակումը, պաշտոնեական առաջխաղացումը, պաշտոնից ազատումը և այլն:

Այս նախադեպային իրավունքի՝ տևական ժամանակ կիրառումից հետո Եվրոպական դատարանը բախվեց մի քանի խնդիրների: Առաջին հերթին, հանրային ծառայության անցնելու, դրա իրականացման և դադարեցման հետ կապված բոլոր վեճերն էլ այս կամ այն կերպ առաջացնում են գույքային բնույթի հետևանքներ, օրինակ՝ հանրային ծառայության պաշտոնից ազատվելն անձի համար առաջացնում է գույքային բնույթի անբարենպաստ հետևանքներ՝ աշխատավարձ ստանալու իրավունքից զրկվելու իմաստով: Բացի այդ, բացակայում էին իրավունքի գույքային կամ ոչ գույքային լինելը որոշելու հստակ չափանիշները: Իր կողմից պրակտիկայում արժանագրված անորոշությանն ի պատասխան՝ *Pellegrin*

⁴ *Glaserapp ընդդեմ Գերմանիայի*, 28 օգոստոսի 1986թ., գանգատ n° 9228/80, § 49:

⁵ *König ընդդեմ Գերմանիայի*, 28 հունիսի 1978թ., գանգատ n° 27, §§ 88-89:

⁶ *Feldbrugge ընդդեմ Նիդերլանդների*, 29 մայիսի 1986թ., գանգատ n° 8562/79, § 39:

⁷ *Francesco Lombardo ընդդեմ Իտալիայի*, 26 նոյեմբերի 1992թ., գանգատ n° 25704/94, § 16:

ընդդեմ *Ֆրանսիայի* գործով Եվրոպական դատարանն ամրագրեց հանրային ծառայողների վերաբերյալ վեճերով 6-րդ հոդվածի կիրառելիության այլ՝ գործառության չափանիշ՝ որպես հիմք ընդունելով Եվրոպական միության արդարադատության դատարանի կողմից արդեն իսկ ձևավորված նախադեպային իրավունքը: Այսպես, Եվրոպական միության արդարադատության դատարանն անձանց ազատ տեղաշարժի սկզբունքի մեկնաբանման շրջանակներում տարբերակում է հանրային ծառայողների երկու տեսակ՝ պետական իշխանության իրականացմանը կամ պետության կամ պետական մարմինների շահերի պաշտպանությանն ուղղված գործառույթներ իրականացնող պետական կառավարման մարմնի աշխատակիցներ և հանրային ծառայողներ, որոնք չունեն նմանօրինակ գործառույթներ⁸: Հիմք ընդունելով հենց այս չափանիշը՝ Եվրոպական դատարանը *Pellegrin* ընդդեմ *Ֆրանսիայի* գործով կայացված որոշմամբ ճանաչեց Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիությունն այն հանրային ծառայողների նկատմամբ, որոնք չեն մասնակցում պետական իշխանության իրականացմանը, այսինքն՝ Եվրոպական դատարանը որպես հիմք ընդունում է ոչ թե հանրային ծառայողի գործունեության հետ կապված կոնկրետ վեճի բնույթը (գույքային կամ ոչ գույքային), այլ հանրային ծառայողի գործառույթների ընդհանուր բնույթը, որը կանխորոշում է նրան վերաբերող բոլոր վեճերի ճակատագիրը⁹: Դատարանն իր նշված դիրքորոշումը հիմնավորում է պետական իշխանության իրականացմանը մասնակցող հանրային ծառայողների և պետության միջև առկա հատուկ վստահության (լոյալության) առկայությամբ, ինչպիսին առկա է, օրինակ, ոստիկանության մարմիններում կամ զինված ուժերում ծառայություն իրականացնող անձանց և պետության միջև:

Դժվար չէ նկատել, որ Եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված նոր դիրքորոշումն ավելի էր սահմանափակում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիությունը հանրային ծառայողների նկատմամբ, քանի որ եթե նախկին դիրքորոշման պայմաններում բոլոր հանրային ծառայողներին վերաբերող գույքային բնույթի վեճերը կարող էին Եվրոպական դատարանի առջև վեճի առարկա հանդիսանալ, նոր դիրքորոշման պայմաններում, եթե պետական պաշտոնյան անմիջականորեն մասնակցում է պետական իշխանության իրականացմանը, նրա հետ կապված որևէ վեճ, այդ թվում՝ գույքային, չի կարող ենթադրել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիություն՝ որպես բացառություն սահմանելով միայն պետական պաշտոնյաների կենսաթոշակային վեճերը: Եվրոպական դատարանի կողմից արձանագրված այս գործառության չափանիշի՝ ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի կիրառման շրջանակների սահմանափակման հետևանքով այն հետագայում կրկին ենթարկվեց վերանայման:

Գործառնական չափանիշի կիրառումից մինչև Էսքելինենի թեստի սահմանում

⁸ Եվրոպական միության արդարադատության դատարան, Հանձնաժողովն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի, 2 հուլիսի 1996թ., C-473/93:

⁹ *Pellegrin* ընդդեմ *Ֆրանսիայի*, 8 դեկտեմբերի 1999թ., գանգատ n° 28541/95, § 60:

Pellegrin ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով կայացված որոշմամբ արձանագրված գործառության չափանիշի կիրառման գործնական բարդությունները հաշվի առնելով՝ Եվրոպական դատարանը *Eskelinen ընդդեմ Ֆինլանդիայի* գործով վճռում ձևակերպեց հանրային ծառայողներին վերաբերող գործերով ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիության միանգամայն այլ չափանիշ՝ որդեգրելով ճկուն և իր նախադեպային իրավունքի էվոլյուցիային միտված մոտեցում: Այսպես, ի տարբերություն *Pellegrin ընդդեմ Ֆրանսիայի* գործով որդեգրված չափանիշի՝ Եվրոպական դատարանն այս գործով, հիմնվելով սուբսիդիարության սկզբունքի վրա, սահմանում է, որ Պայմանավորվող յուրաքանչյուր պետություն ինքն է առանձնացնում պետական իշխանության իրականացմանն առնչվող այն ոլորտները, որոնց վերաբերյալ վեճերով բացառվում է դատարան դիմելու հնարավորությունը, սակայն Եվրոպական դատարանը պահպանում է դրա՝ կոնվենցիոն պահանջներին համապատասխանության ստուգման իր լիազորությունը: Մասնավորապես, որպես կանոն, ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը կիրառելի է պետական պաշտոնյաների/հանրային ծառայողների հետ կապված բոլոր վեճերի նկատմամբ, միևնույն ժամանակ, պետությունը կարող է պնդել, որ քննարկվող հոդվածը կիրառելի չէ՝ հետևյալ երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության պարագայում. առաջին հերթին, ներպետական օրենսդրությունը պետք է բացառի համապատասխան վեճի կապակցությամբ դատարան դիմելու իրավունքը, և այդ բացառությունը պետք է հետապնդի իրավաչափ նպատակ¹⁰: Այսինքն, Եվրոպական դատարանն ամրագրեց ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիության կանխավարկած՝ պետական պաշտոնյաներին/հանրային ծառայողներին վերաբերող բոլոր գործերով՝ հակառակի ապացուցման բեռը դնելով պատասխանող պետության վրա: Այս գործով, մասնավորապես, Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ Ֆինլանդիայի օրենսդրության համաձայն՝ գանգատ ներկայացրած բոլոր չորս անձինք էլ ունեին դատարան դիմելու իրավունք, այսինքն՝ առաջին պայմանը պահպանված չէր, հետևաբար ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է, մինչդեռ եթե դատարանն առաջնորդվեր *Pellegrin ընդդեմ Ֆրանսիայի* գործով ձևավորված չափանիշով, ապա կհանգեր տրամագծորեն հակառակ արդյունքի, քանի որ այս գործով չորս անձանցից երեքը ոստիկանության աշխատակիցներ էին, որոնք դասական իմաստով պետական իշխանության իրականացմանն ուղղակիորեն մասնակցող պաշտոնատար անձինք են:

Եվրոպական դատարանի կողմից վերոնշյալ նոր դիրքորոշման որդեգրումը պայմանավորված էր մի քանի հանգամանքով: Առաջին հերթին, Պայմանավորվող պետությունների մեծամասնությունում հանրային ծառայողները զրկված չեն դատարան դիմելու իրավունքից՝ աշխատանքի ընդունման, դրանից ազատման հետ կապված վեճերի առկայության դեպքում, մյուս կողմից՝ Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին և 14-րդ հոդվածները սահմանում են, որ Պայմանավորվող պետությունների իրավասության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր ոք պետք է առանց

¹⁰ Vilho Eskelinen և մյուսներն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, 19 ապրիլի 2007թ., գանգատ n° 63235/00, § 52:

խտրականության օգտվի Կոնվենցիայիով երաշխավորվող բոլոր իրավունքներից և ազատություններից:

Եվրոպական դատարանի հետագա նախադեպային իրավունքը հստակ պարզաբանեց *Էսթեյինենի* երկու պայմանները: Այսպես, առաջին պայմանի՝ այն է՝ ներպետական օրենսդրությամբ դատարան դիմելու իրավունքը բացառելու վերաբերյալ, Եվրոպական դատարանը *Մնացականյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով վճռում նշել է, որ Արդարադատության խորհուրդը (որն այլևս չի գործում) դատավորների վերաբերյալ կարգապահական վարույթների շրջանակներում ուներ որոշակի լիազորություններ, մասնավորապես՝ օժտված էր վերջիններիս լիազորությունների դադարեցումն առաջարկելու լիազորությամբ, միևնույն ժամանակ, Արդարադատության խորհրդի այս լիազորությունը սահմանափակված էր միայն Նախագահին առաջարկություն ներկայացնելով, որն էլ հայեցողական լիազորություն ուներ դրան ընթացք տալու կամ չտալու¹¹: Հաշվի առնելով, որ նշված հարցի կապակցությամբ վերջնական որոշումը Նախագահինն էր, Արդարադատության խորհուրդը դատարանի գործառույթ չունեի, և վերջինիս կողմից կայացված որոշումն էլ բողոքարկման ենթակա չէր, հետևաբար ՀՀ օրենսդրությունը, *Էսթեյինեն* թեստի առաջին պայմանի իմաստով, բացառել է դատարան դիմելու հնարավորությունը՝ Արդարադատության խորհրդի կողմից դատավորի լիազորությունների դադարեցնելու վերաբերյալ առաջարկության վիճարկման իմաստով: Ի տարբերության այս գործով կայացված որոշման՝ *Kamenos ընդդեմ Կիպրոսի* գործով Եվրոպական դատարանը գտել է, որ *Էսթեյինեն* թեստի առաջին պայմանը պահպանված չէ, այսինքն՝ ներպետական օրենսդրությունը չի բացառել դատարան դիմելու հնարավորությունը, քանի որ ի տարբերության ՀՀ արդարադատության խորհրդի, որը Եվրոպական դատարանի գնահատմամբ հանդես չէր գալիս որպես դատարան, Կիպրոսի Գերագույն դատական խորհուրդը բաղկացած է 13 դատավորներից, օժտված է վկաներ կանչելու, ապացույցներ հետազոտելու և գնահատելու լիազորություններով, հետևաբար այն հանդես է գալիս որպես դատարան¹²: Այսինքն՝ Եվրոպական դատարանի համար կարևորը *Էսթեյինեն* թեստի առաջին պայմանի վերաբերյալ որոշում կայացնելիս ոչ թե դատական մարմնի տեսակն է, այլ համապատասխան, նույնիսկ ոչ դատական մարմնի կողմից դատական գործառույթ իրականացնելը, այսինքն՝ անձի վերաբերյալ պարտադիր կատարման ենթակա որոշում կայացնելը:

Չնայած Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ զգալի թվով դեպքերում դատարանը չի անդրադառնում *Էսթեյինեն* թեստի երկրորդ պայմանին՝ որոշակի պաշտոն զբաղեցնող անձանց դատարան դիմելու իրավունքի բացառման նպատակին, քանի որ մեծամասամբ գալիս է այն եզրահանգման, որ առաջին պայմանը բավարարված չէ, այսինքն՝ ներպետական օրենսդրությունը չի բացառում դատարան դիմելու իրավունքը, այնուամենայնիվ, դատարանն անդրադարձել է մի քանի դեպքերի,

¹¹ *Մնացականյանն ընդդեմ Հայաստանի*, 15 հոկտեմբերի 2019թ., գանգատ n° 24603/12, §§ 52–54:

¹² *Kamenos ընդդեմ Կիպրոսի*, 31 հոկտեմբերի 2017թ., գանգատ n° 147/07, § 86:

երբ երկրորդ պայմանը ևս կարող է բավարարված լինել: Այսպես, դատարանը բազմիցս ընդգծել է, որ բավարար չէ, որ պետությունը ցույց տա շահագրգիռ անձի և պետության միջև «վստահության հատուկ կապի» գոյությունը, անհրաժեշտ է նաև, որ պետությունը ցույց տա, որ վեճի առարկան կապված է պետական իշխանության իրականացման հետ կամ կասկածի տակ է դնում այդ հատուկ վստահությունը: Օրինակ, *Spūlis and Vaškevičs* ընդդեմ *Լատվիայի* գործում Եվրոպական դատարանն ընդունել է դատարան դիմելու իրավունքի բացառման իրավաչափ նպատակի առկայությունը գանգատ ներկայացրած երկու անձի կապակցությամբ, որոնցից մեկի պաշտոնը կապված էր հետախուզության և հակահետախուզության գործառույթների կատարման հետ, իսկ մյուսը զբաղեցնում էր հարկային մարմնի ամենաբարձր պաշտոններից մեկը¹³: Նրանց վստահված գործառույթների բնույթից բխում է, որ վերջիններս անմիջականորեն մասնակցում են պետական իշխանության իրականացմանը, այդ իսկ պատճառով նրանց դատարան դիմելու իրավունքը բացառելը Եվրոպական դատարանի կողմից համարվել է ողջամտորեն արդարացված: Նույն տրամաբանությամբ՝ *Sukūt* ընդդեմ *Թուրքիայի* գործով Եվրոպական դատարանը համարել է, որ Թուրքիայի օրենսդրությամբ ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների սահմանափակումը արդարացված է եղել, քանի որ վեճը վերաբերում էր դիմումատուի կարգապահական պատասխանատվությանը՝ որպես զինվորականի, և առնչվում էր նրա վարքագծին՝ ռազմական կարգապահության և աշխարհիկության սկզբունքի խախտման համատեքստում¹⁴:

Այսպիսով, ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիությունը պետական պաշտոնյաների/հանրային ծառայողների վերաբերյալ գործերով որոշվում է *Էսքելինենի* գործով վճռում սահմանված թեստի միջոցով: Թեև Եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված այս դիրքորոշումը հիմնականում կիրառվում է այնպիսի պետական մարմիններում աշխատող անձանց նկատմամբ, ինչպիսիք են ոստիկանությունը կամ զինված ուժերը, սակայն վերջերս կայացված մի շարք վճիռներով Եվրոպական դատարանն անդրադարձել է քննարկվող հոդվածի կիրառելիության հարցին դատավորներին վերաբերող գործերով:

Էսքելինենի թեստի շարունակական կիրառումը՝ դատական իշխանությանը վերաբերող գործերով

Եվրոպական դատարանն առաջին անգամ *Pitkevich* ընդդեմ *Ռուսաստանի* գործով նշել է, որ դատական իշխանությունը, չլինելով սովորական հանրային ծառայության մաս, այնուամենայնիվ դասվում է հանրային ծառայությունների շարքին, մասնավորապես, դատավորն անմիջականորեն մասնակցում է պետական իշխանության լիազորությունների իրագործմանը և իրականացնում է գործառույթներ,

¹³ *Spūlis* և *Vaškevičs* ընդդեմ *Լատվիայի*, 6 հոկտեմբերի 2022թ., գանգատներ n° 2631/10 և 12253/10, § 42:

¹⁴ *Sukūt* ընդդեմ *Թուրքիայի*, 11 սեպտեմբերի 2007թ., գանգատ n° 59773/00:

որոնք ուղղված են պետության օրինական շահերի պաշտպանությանը¹⁵: *Էսթեյինենի* թեստի ամրագրումից ի վեր, Եվրոպական դատարանն ընդունել է իր՝ *ratione materiae* իրավասությունը՝ դատավորների մասնակցությամբ սովորական աշխատանքային վեճերի վերաբերյալ: Սակայն առավել հետաքրքրական է այս նախադեպային իրավունքի կիրառումը դատավորների լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման վերաբերյալ գործերով:

Մասնավորապես, *Baka ընդդեմ Հունգարիայի* գործով Եվրոպական դատարանն անդրադարձել է Հունգարիայի Գերագույն դատարանի նախկին նախագահի լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման իրավաչափության հարցին: Վերջինս ընտրվել էր վեցամյա ժամկետով, սակայն Հունգարիայի Սահմանադրության մեջ փոփոխություններ նախատեսող օրենքի անցումային դրույթների ուժի մեջ մտնելով վերջինիս մանդատը *ex lege* դադարեցվել էր նախատեսված ժամկետից երեքուկես տարի շուտ: Քննարկելով, առաջին հերթին, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցը՝ դատարանը վերլուծել է *Էսթեյինեն* թեստի առաջին պայմանի պահպանումը ոչ թե այն պահի դրությամբ, երբ վիճարկվող միջոցը, այսինքն՝ սահմանադրական փոփոխություններն արդեն իսկ գործել են, այլ՝ դրանից առաջ: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Գերագույն դատարանի նախագահի մանդատը կարգավորող կանոնները նախատեսում էին դատարան դիմելու իրավունք, սակայն քանի որ դիմումատուի մանդատին առնչվող իրավադրույթները ներառվել էին սահմանադրական փոփոխություններ նախատեսող օրենքի անցումային դրույթներում, դատարան դիմելու, հետևաբար դատական վերահսկողության հնարավորությունը բացառվել էր¹⁶: Եվրոպական դատարանը *Էսթեյինեն* թեստի առաջին պայմանի գնահատման պահի նման փոփոխությունը տվյալ դեպքում հիմնավորել է Պայմանավորվող պետությունների կողմից չարաշահումներից խուսափելու անհրաժեշտությամբ, որոնք հակառակ պարագայում կարող են ընդունել ցանկացած պաշտոնատար անձի լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման վերաբերյալ սահմանադրական փոփոխությունների օրենք՝ բացառելով դրա նկատմամբ դատական վերահսկողությունը: Հակառակ դատողությունը կհանգեցներ այն եզրահանգման, որ հակասելով իրավունքի գերակայության սկզբունքին՝ մի օրենք, որը, ինքնին, վիճարկվում է անձի կողմից՝ որպես իր արդար դատաքննության իրավունքը սահմանափակող, կարող է հենց հիմնավորել դատարան դիմելու իրավունքի բացառումը, հատկապես այն դեպքերում, երբ այդ օրենքի հասցեատերը կոնկրետ անձ է, ինչպես տվյալ դեպքում:

Գտնելով, որ դատարանը *ratione materiae* իմաստով իրավասու է գանգատը քննարկելու, Եվրոպական դատարանը գալիս է այն եզրահանգման, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի քաղաքացիական մասի խախտում՝ նկատի ունենալով, որ Գերագույն դատարանի նախագահի մանդատի վաղաժամ

¹⁵ Petrova և Chornobryets ընդդեմ Ուկրաինայի, 15 հունիսի 2023թ., գանգատներ n° 48653/18 և 50871/18, § 15:

¹⁶ Baka ընդդեմ Հունգարիայի, 23 հունիսի 2016թ., գանգատ n° 20261/12, § 116:

դադարեցումը չի վերանայվել դատարանի կողմից, և այդ դատական վերահսկողության բացակայությունը բխել է այնպիսի իրավական ակտից, որի համապատասխանությունը իրավական պետության պահանջներին կասկածի տեղիք է տալիս: Դատարանը, մասնավորապես, այս եզրակացությանը եկել է՝ հաշվի առնելով Հունգարիայում դատական համակարգի բարեփոխումների ընդհանուր համատեքստը, որոնք քննադատության են արժանացել ինչպես դիմումատուի, այնպես էլ մի շարք այլ հասարակական կազմակերպությունների, ինչպես նաև Եվրոպական միության արդարադատության դատարանի կողմից:

Մեկ այլ՝ *Grzęda ընդդեմ Լեհաստանի* գործով ևս Եվրոպական դատարանը գնահատման է ենթարկել ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցը: Գործը վերաբերում է մի դատավորի, որը 2016 թվականին ընտրվել էր որպես Ազգային դատական խորհրդի անդամ՝ չորս տարի ժամկետով, սակայն 2015 թվականի խորհրդարանական ընտրություններից հետո նոր իշխանությունն առաջարկում է մի շարք օրենսդրական փոփոխություններ, որոնց ընդունմամբ Ազգային դատական խորհրդի անդամների ընտրության լիազորությունը Դատավորների ընդհանուր ժողովից փոխանցվում է Լեհաստանի խորհրդարանին, իսկ նոր կարգով ընտրված անդամների պաշտոնը ստանձնելուց մեկ օր առաջ նախկինում ընտրված դատավոր անդամների մանդատները *ex lege* դադարեցվում են: Այս գործով Եվրոպական դատարանը, անդրադառնալով իր *ratione materiae* իրավասությանը, նախ ընդգծում է, որ պետական ծառայողներից պահանջվող «հատուկ վստահությունը» չի կարող նույն կերպ կիրառվել դատավորների նկատմամբ, քանի որ վերջիններս պետք է հավատարիմ լինեն ոչ թե գործադիր իշխանությանը, այլ իրավունքի գերակայությանն ու ժողովրդավարությանը: Անդրադառնալով *Էսթեյխեն* թեստի երկրորդ պայմանին՝ Եվրոպական դատարանը նշում է, որ այն պահպանված չէ, քանի որ Ազգային դատական խորհրդի հիմնական առաքելությունը դատական համակարգի անկախությունն ապահովելն է, իսկ Լեհաստանում իրականացված դատական բարեփոխումների արդյունքում գործադիր և օրենսդիր իշխանություններին տրվել է գրեթե մենաշնորհ Ազգային դատական խորհրդի կազմի ձևավորման հարցում, ինչը խաթարում է այդ մարմնի անկախությունը¹⁷:

Գյուլումյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի գործով ևս Եվրոպական դատարանը հնարավորություն է ունեցել կիրառելու իր նախադեպային իրավունքը՝ ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածի կիրառելիության տեսանկյունից: Այսպես, եթե մինչև 2015 թվականին կատարված սահմանադրական փոփոխությունները ՀՀ սահմանադրական դատարանի դատավորները պաշտոնավարում էին մինչև 65 տարին լրանալը, այդ փոփոխություններով վերջիններիս մանդատը կրճատվեց և դարձավ տասներկու տարի, սակայն նույն փոփոխություններով նախատեսվեց, որ դրանց հետագարձ ուժ չի տրվելու, այսինքն՝ այն դատավորները, որոնք նշանակվել էին նախքան փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելը, պետք է շարունակեին պաշտոնավարել մինչև ՀՀ սահմանադրությամբ սահմանված տարիքը լրանալը:

¹⁷ *Grzęda ընդդեմ Լեհաստանի*, 15 մարտի 2022թ., գանգատ n° 43572/18, § 15:

Միևնույն ժամանակ, 2020 թվականին ընդունված սահմանադրական փոփոխություններով այն դատավորների պաշտոնավարման ժամկետը, որոնք արդեն իսկ տասներկու տարի և ավել պաշտոնավարել էին, վաղաժամկետ դադարեցվեցին, որոնց կողմից էլ գանգատներ ներկայացվեցին Եվրոպական դատարան: Քննարկելով 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիության հարցը *Էսքելինեն* թեստի իմաստով՝ Դատարանը դրա առաջին պայմանի կապակցությամբ նշել է, որ նույնիսկ եթե ներպետական օրենսդրությամբ դատարան դիմելու իրավունքն ուղղակիորեն բացառված չէ, որոշ դեպքերում այն կարող է լինել անուղղակի, հատկապես երբ դա բխում է համապատասխան իրավանորմների համակարգային վերլուծությունից՝ տվյալ պարագայում եզրահանգելով, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանի դատավորների կողմից իրենց լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման դեպքում դատարան դիմելու հնարավորությունը ՀՀ օրենսդրությամբ բացառված է:

Անդրադառնալով *Էսքելինեն* թեստի երկրորդ պայմանին՝ Եվրոպական դատարանը հանգում է այն հետևության, որ այն ևս պահպանված է՝ հաշվի առնելով մի շարք հանգամանքներ: Նախ, դատարանն ընդգծում է, որ Կոնվենցիան չի խոչընդոտում պետություններին իրականացնել լեգիտիմ և անհրաժեշտ դատաիրավական բարեփոխումներ, սակայն որևէ նման բարեփոխում չպետք է վնասի դատական իշխանության անկախությանը¹⁸: Վերլուծելով գործի փաստերը՝ Եվրոպական դատարանը նշում է, որ դատավորների պաշտոնավարման դադարեցումն ուղղված չէր անձնապես դիմումատուներին, այլ մաս էր կազմում ընդհանուր սահմանադրական բարեփոխումների, որոնք ընդունվել էին դեռևս 2015 թվականին: Դատարանն ընդգծում է նաև Վենետիկի հանձնաժողովի կարծիքը իրականացվող բարեփոխումների վերաբերյալ, որի գնահատմամբ 2020 թվականի բարեփոխումները լեգիտիմ նպատակ ունեին՝ ապահովելու, որ 2018 թվականին ուժի մեջ մտած նոր ժողովրդավարական չափանիշներն ունենան իրական կիրառություն, և որ Սահմանադրական դատարանի բոլոր դատավորներն այսուհետ ունենան նույն կարգավիճակը, այսինքն՝ չլինեն դատավորներ, որոնք կպաշտոնավարեն մինչև իրենց համապատասխան տարիքը լրանալը, իսկ մյուսները կպաշտոնավարեն տասներկու տարի:

Երկրորդ առանցքային հանգամանքը, որ Եվրոպական դատարանի կողմից ուշադրության է արժանացել, ՀՀ սահմանադրական դատարանի հատուկ կարգավիճակն է ՀՀ իրավական համակարգում: Դատարանն ընդգծում է, որ չնայած ՍԴ-ն ընդգրկված է Սահմանադրության այն նույն գլխում, ինչ մյուս դատարանները, սակայն այն ընդհանուր դատական համակարգի մաս չի կազմում: Այս բոլոր հանգամանքները Եվրոպական դատարանին թույլ են տալիս արձանագրել, որ վերջինս չունի տվյալ գործի նկատմամբ *ratione materiae* իրավասություն, այսինքն՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը քաղաքացիական իմաստով կիրառելի չէ¹⁹:

¹⁸ Gumenyuk և մյուսներն ընդդեմ Ուկրաինայի, 22 հուլիսի 2021թ., գանգատներ n° 11423/19 և այլք, § 43:

¹⁹ Գյուլումյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի, 7 սեպտեմբերի 2023թ., գանգատներ n° 11249/20 և այլք, § 77:

Այս որոշումը բացառիկ է նրանով, որ Եվրոպական դատարանը *էսքելինեն* թեստի երկու պայմաններն էլ բավարարված է համարել, այսինքն՝ գտել է, որ ՀՀ օրենսդրությամբ համապատասխան վեճի կապակցությամբ դատարան դիմելու իրավունքը բացառված է, և նման բացառումը հետապնդել է իրավաչափ և օբյեկտիվորեն հիմնավորված նպատակ: Նման որոշման կայացումը վկայում է այն մասին, որ Եվրոպական դատարանն իր նախադեպային իրավունքը կիրառում է՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր գործի քաղաքական և սոցիալական համատեքստը, որը վերջինիս թույլ է տալիս համոզվել՝ արդյոք Կոնվենցիայի հիմքում ընկած հիմնարար սկզբունքները՝ իրավունքի գերակայությունը և դատական իշխանության անկախությունը, պահպանվել են, թե ոչ:

Եզրակացություն

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավունքի վերլուծությունը՝ պետական պաշտոնյաների, այդ թվում՝ դատավորների մասնակցությամբ վեճերի նկատմամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիության վերաբերյալ, ցույց է տալիս, որ Եվրոպական դատարանը ձգում է ապահովել արդար դատաքննության իրավունքի կիրառումը բոլորի նկատմամբ՝ անկախ նրանց կարգավիճակից: Դրա վկայությունն է *Pellegrin-ի* գործով ընդունված գործառույթային չափանիշի վերանայումը՝ հոգուտ 6-րդ հոդվածի կիրառելիության կանխավարկածի, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ պատասխանող պետությունը կարողանում է հիմնավորել, որ իր ներքին օրենսդրությունը որոշ պաշտոնատար անձանց համար, օբյեկտիվ պատճառներով, բացառել է դատարան դիմելու հնարավորությունը:

Գրականության ցանկ (reference list, список литературы)

1. Gohar Galustian, « La révision sur la composition de la Cour constitutionnelle, d'Arménie ». *Revue du droit public*, n° 2, 2024.

Gohar Galustian, "The Revision of the Composition of the Constitutional Court of Armenia." *Revue du droit public*, No. 2, 2024.

2. Olivier Dubos, « L'inéluctable extension du champ d'application de l'article 6 de la CESDH au contentieux de la fonction publique », *La lettre juridique*, Octobre 2007.

Olivier Dubois, "The Inevitable Extension of the Scope of Application of Article 6 of the ECHR to Public Service Litigation." *La lettre juridique*, October 2007.

3. Robert Spano, « The Rule of Law as the Lodestar of the European Convention on Human Rights System », *European Human Rights Law Review*, 2021.

4. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Golder v. the United Kingdom* on February 21, 1975, application no. 4451/70.

5. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *König v. Germany* on June 28, 1978, application no. 27.

6. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Feldbrugge v. the Netherlands* on May 29, 1986, application no. 8562/79.

7. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Glasenapp v. Germany* on August 28, 1986, application no. 9228/80.

8. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Pudas v. Sweden* on October 27, 1987, application no. 10426/83.

9. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Francesco Lombardo v. Italy* on November 26, 1992, application no. 25704/94.

10. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Pellegrin v. France* on December 8, 1999, application no. 28541/95.

11. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Frydlender v. France* on June 27, 2000, application no. 30979/96.

12. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Pitkevich v. Russia* on February 8, 2001, application no. 47936/99.

13. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Niegel v. France* on March 17, 2004, application no. 27793/95.

14. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Kępka v. Poland* on November 8, 2005, application no. 43978/98.

15. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* on April 19, 2007, application no. 63235/00.

16. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Pridatchenko and Others v. Russia* on June 21, 2007, application nos. 2191/03 and others.

17. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Suküt v. Turkey* on September 11, 2007, application no. 59773/00.

18. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Verešová v. Slovakia* on June 24, 2014, application no. 54787/09.

19. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Saghatelyan v. Armenia* on October 20, 2015, application no. 7984/06.

20. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Kamenos v. Cyprus* on October 31, 2017, application no. 147/07.

21. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Mnatsakanyan v. Armenia* on October 15, 2019, application no. 24603/12.

22. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Gumenyuk and Others v. Ukraine* on July 22, 2021, application nos. 11423/19 and others.

23. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Grzęda v. Poland* on March 15, 2022, application no. 43572/18.

24. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Petrova and Chornobryvets v. Ukraine* on June 15, 2023, application nos. 48653/18 and 50871/18.

25. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Gyulumyan and Others v. Armenia* on September 7, 2023, application nos. 11249/20 and others.

26. The decision of the European Court of Human Rights in the case of *Spūlis and Vaškevičs v. Latvia* on October 6, 2022, application nos. 2631/10 and 12253/10.

Elen Margaryan

Master's student in the Human Rights and International Justice program at Panthéon-Assas University (Paris II), Master of Laws at the Faculty of Law of the French University in Armenia.

THE ISSUE OF APPLICABILITY OF ARTICLE 6 OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS IN CASES CONCERNING PUBLIC OFFICIALS²⁰

Abstract

The article examines the issue of the applicability of Article 6 of the European Convention on Human Rights which guarantees the right to a fair trial in relation to applications submitted to the European Court of Human Rights (ECtHR) by public officials/public servants concerning disputes arising from their official duties.

While in the early stages of the ECtHR's case law the applicability of Article 6 to disputes of a public nature was strictly limited, the Court's later case law demonstrates the primacy of the principle of equal access to Convention rights for all individuals under the jurisdiction of the state, regardless of their status, subject to certain exceptions.

The relevance and interest of the topic stem from the large number of complaints submitted to the ECtHR relating, for example, to employment disputes involving police officers or members of the armed forces. In recent years, particular attention has been given to the admissibility of complaints under Article 6 in cases concerning the dismissal of judges from office. In addressing this issue, the article analyzes the full body of the ECtHR's case law on the subject, from its earliest decisions to the decision in the case of *Gyulumyan and others v. Armenia*.

Keywords: right to a fair trial; Eskelinen test; disputes related to public service; European Court's case law.

²⁰ The article was presented on 05.05.2025 and was reviewed on 01.06.2025.

Элен Маргарян

*Магистрант программы по правам человека и международному правосудию
Университета Пантеон-Ассас (Париж II),
тагистр юридического факультета Французского
университета в Армении*

ПРОБЛЕМА ПРИМЕНИМОСТИ СТАТЬИ 6 ЕВРОПЕЙСКОЙ КОНВЕНЦИИ О ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ОСНОВНЫХ СВОБОД В ДЕЛАХ, КАСАЮЩИХСЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ²¹

Абстракт

В статье рассматривается вопрос о применимости статьи 6 Европейской конвенции по правам человека, гарантирующей право на справедливое судебное разбирательство, в связи с жалобами, поданными в Европейский суд по правам человека государственными должностными лицами/госслужащими по спорам, возникающим в рамках их официальных полномочий.

Если на раннем этапе судебной практики Суда применимость статьи 6 к спорам публичного характера была ограничена, то в последующем подход Суда демонстрирует приоритет принципа равного доступа к правам, гарантированным Конвенцией, для всех лиц, находящихся под юрисдикцией государства, независимо от их статуса, за исключением отдельных случаев.

Актуальность и интерес к рассматриваемой теме обусловлены большим количеством жалоб, подаваемых в Европейский суд, касающихся, например, трудовых споров с участием сотрудников полиции или вооружённых сил. В последние годы особое внимание уделяется вопросу приемлемости жалоб по статье 6 в делах об отстранении судей от должности. Для ответа на данный вопрос в статье проанализирован вся судебная практика Суда по данной теме, от первых решений до постановления по делу *Gyulumyan* и другие против Армении.

Ключевые слова: право на справедливое судебное разбирательство; тест Эскелинена; споры связанные с государственной службой; прецедентное право Европейского суда.

²¹ Статья была представлена 05.05.2025 и прошла рецензирование 01.06.2025.